

ILIA MIHÁLY:

SZEGEDIEK A HOLNAPOSOK KÖZÖTT

Az 1908 tavaszán Nagyváradon kibontakozó irodalmi mozgalom a modern magyar irodalom érdekében és szellemében próbálta megszervezni azokat, akik vele egyetértettek. A mozgalom történetéről a résztvevők visszaemlékezéseiben a korabeli váradi és nem váradi napilapokban, a Juhász Gyula kritikai kiadás köteteiben sok anyagot lehet találni. A mozgalom értékelését másokkal együtt magam is elvégeztem. Most csak a résztvevőket szeretném pontosan megjelölni, köztük a szegedi Juhász Gyula működését részletesebben tárgyalni.

A közhiedelem, de még az irodalomtörténetírás is A Holnap kapcsán azt a hét költőt emlegeti csak, akik a holnapos antológiában megjelentek (Ady, Babits, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula és Miklós Jutka). A holnapos társaság azonban nemcsak belőlük állt. A korabeli váradi lapokból megpróbáltam összeállítani A Holnap irodalmi társaság névsorát. Ez a következő: Ady Endre, Antal Sándor, Babits Mihály, Balázs Béla, dr. Berkovics René, dr. Dénes Sándor, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Franyó Zoltán, György Ernő, Hegedűs Nándor, Horváth Hernik, Juhász Gyula, dr. Kolbach Bertalan, Kollányi Boldizsár, Manojlovics Theodor, Marton Manó, Miklós Jutka, Mohácsi Jenő, dr. Nagy Mihály, Pálos Endre, dr. Sarkadi Lajos, Sebestyén Gyula, Szunyogh Barna, Wertheimstein Viktor. Ők voltak A Holnap tagjai 1909. márc. 13-ig. Ekkor ugyanis nagygyűlést tartott A Holnap és bejelentették a tagok nevét. 1909. április 17-én a választmányi ülésükön vették föl Lesznai Annát, a november 14-i közgyűlésen lett tag Reinitz Béla, Böszörményi Andor és Balogh István festő. Vág Sándor 1961-ben (It. 2. sz.) már jogos büszkeséggel állapította meg, hogy négy szegedi vett részt a modern irodalmi mozgalomban: Juhász Gyula, Balázs Béla, a társaság szervezésekor még szegedinek számító Babits Mihály és Pálos Endre (polgári nevén dr. Eisner Manó) ügyvéd, újságíró, költő, Juhász Gyula szegedi barátja. A társaság vezetősége 1909. november 14-ig: dr. Dénes Sándor elnök, Juhász Gyula és Dr. Berkovits René alelnökök és Dutka Ákos titkár. 1909. november 14-én Dénes Sándor lemondott az elnökségről és helyébe dr. Nagy Mihály ügyvéd, újságíró került.

Juhász Gyula tehát nem volt a társaság első számú vezetője, de mégis azzá vált. Mind a két antológia szervezése és kiadása körüli munkában, mind pedig a társaság szervezetének mozgatásában fő szerepet vitt. A társaság történetének mára már csak a két antológia a látható jele és erre is hivatkoznak leginkább az irodalomtörténeti értékelések. Ám volt ennek a társaságnak olyan működési tere, ami mára elfeledett, pedig a korban ez volt a leghatásosabb. Ez a tér pedig az irodalmi matinék rendezése, a matinékon festők kiállítását szervezték meg, zenészek, színészek szerepeltek és a költők maguk olvasták föl verseiket. A századelő modern, új magyar szellemi életének, a különböző művészeti ágak egymásra találásának voltak ezek az alkalmai. A Holnap társaság teszi közkedveltté és majd a Nyugat-mozgalomnak történetében

válik gyakorlattá. A holnaposok matinéinak fő szervezője és szereplője a szegedi Juhász Gyula volt, aki 1908-tól 1911-ig Nagyváradon tanított és szinte érkezésével alakul meg A Holnap és távozásával szűnik meg. A Holnap rendezvényei közül csak azokat említem itt, melyeken Juhász Gyula is szerepelt vagy amelyeknek ő volt a szervezője.

1. A Holnap első közös ünnepe 1908. szept. 27-én volt Nagyváradon, antológiájuk első kötetének megjelenését ünnepelték. Az ünnepségen Vajda János emlékét idézték (ekkor állították föl a váli erdőben Vajda János szobrát.) A szereplők között ott volt Ady Endre, Dénes Sándor, Emőd Tamás, Dutka Ákos, Hevesi Mariska színésznő (Dutka, Juhász, Emőd és Miklós Jutka verseit mondta) és szerepelt még Asszonyi László színész, aki Vajda János és Ady megzenésített verseit énekelte (a zeneszerző Deésy Alfréd volt). „Juhász Gyula Vajda János és A Holnap címmel emlékezett a nagy magányos költőre és egyúttal a programját jelezte A Holnapnak. A költő lelkesedése, a megérintő szív melegsége, s a finoman csiszolt nagyintelligencia hatotta át ezt a szép beszédet. A nagy készültségű fiatal tanár beszéde végén izzó lendülettel mutatott rá a magyar költő sorsára: magyar földön ki nagy sorsra vágyik, rokkantan ér el az éjszakáig... Zajos taps kísérte a költői beszédet.” (Holnap bemutatóközása. Ünnepség Vajda János emlékére. *Nagyvárad*, 1908. szept. 29.)

2. 1908. okt. 25-én irodalmi matinét rendeztek a holnaposok Tibor Ernő váradi festő tárlatán Nagyváradon. Nagy Mihály és Juhász Gyula mondott bevezetőt, Dutka Ákos saját és Babits verseit szavalta, Batizfalvi Elza színésznő énekelt és Beregi Sándor színész mondott verset a holnaposoktól. Juhász a *Nagyvárad* 1908. okt. 27-i számában Jim álnév alatt beszámolt a tárlaton rendezett matinéről és ebből az írásból sejtethjük, hogy miről szólt az ő bevezetője.

3. 1909. április 10-én a nagyváradi város háza dísztermében Nagy Endre vendégszereplésével volt irodalmi est. Mivel ápr. 9-én megjelent A Holnap antológia II. kötet, ez az est az új kötet ünneplése lett. A megnyitót dr. Sarkady Lajos mondta, Sík Retzső váradi színész Dutka, Juhász Gyula, Emőd Tamás verseit szavalta, Asszonyi Lászlóné színésznő pedig Miklós Jutka verseiből mondott el néhányat. Nagy Endre többek között Ady Endréről és zseniális komponistájáról, Reinitz Béláról szólt. S végül — ami tán nem eléggé ismert — Nagy Endre Lehel Károly zongorakíséretével Ady megzenésített verseit énekelte. (*Nagyvárad*, 1909. ápr. 11. A Holnap matinéja.)

4. 1909. ápr. 11-én nyílt meg Nagyváradon Márffy Ödön festőművész kiállítása a megyeházán. A kiállítás előkészítésében Juhász Gyula segített Márffynak (I. Márffy levele Juhászhoz, 1909. jún. 23. JGYÖM 9, 207—208. l.). Április 19-én a holnaposok irodalmi matinét rendeztek a tárlaton, ahol A Holnap II. kötetének bevezetőjét író Kollányi Boldizsár mondott beszédet.

5. 1909. máj. 17-én A Holnap és a Bolyai Társaság közös matinét rendezett Kolozsvárott. Juhász Gyula itt nem szerepelt, valószínű, hogy nem is vett részt a rendezvényen, de Emőd Tamás az ő verseiből is előadott.

6. 1909. jún. 13-án a MIÉNK (a Magyar Impresszionisták és Naturalisták) kiállítást rendezett Nagyváradon s a kiállításon a holnaposok is fölléptek. A kiállítás rendezésében, propagálásában a holnaposok nagy szerepet játszottak. A matinén Bölöni György mondott bevezetőt, szerepelt Dutka Ákosné (Dutka, Juhász, Ady és Emőd Tamás verseit szavalta), Dutka Ákos A Holnap és a MIÉNK rokon művészi törekvéseiről, Rippl Rónairól, Perlmutter Izsákról beszélt, végül pedig: „Gulácsy Lajos művészetéről Juhász Gyula eredeti, új szempontokból fejtegette azokat az elemeket, amelyekből Gulácsy modern és egyéni művészete kialakult. A stilizálás jelen-

tőségéről, korunk történeti stílusérzékéről, Gulácsy preraphaelita és rokoko témáiról igen érdekes gondolatokat művészi formában adott elő.” (Matiné az impresszionisták tárlatán. Nagyvárad, 1909. jún. 15.)

1909. jún. 20-án újra matinét rendeztek a holnaposok a MIÉNK tárlatán, ekkor már Ady Endre is megjelent az esten. A matinét „Juhász Gyula a kiváló költő nyitotta meg... jelezve a művészettörténeti esemény jelentőségét. Azt fejtegette, hogy az első vidéki város Nagyvárad, ahol megértő emberek tudatában él, mily szép és nagy jelentősége van annak, hogy a modern művészi törekvések oly nagy alakjait, mint Ady Endre, Rippl-Rónai József, Gulácsy Lajos együtt ünnepelhetik a megértők pár száz főnyi tábora.” (Irodalmi ünnep a MIÉNK tárlatán. Nagyvárad, 1909. jún. 22.). Szerepelt még a matinén Gulácsy Lajos, aki Kopott freskók címmel egy XIII. századbeli idillt olvasott föl, Rafael Irma és Mezey Zsiga zeneszámokkal szerepeltek, végül Ady három új versét olvasta föl nagy sikerrel. (A beszámoló csak az Anti Krisztus újja című verset említi címszerint).

7. 1909. jún. 29-én Tibor Ernő festőnek kiállítása nyílt meg Temesváron. A váradi festő támogatására a holnaposok is megjelentek a tárlaton és irodalmi műsort adtak. Tibor Ernőt és a holnaposokat a temesvári Dél Irodalmi Társaság hívta meg. Ez a társaság 1908 őszén alakult meg A Holnap hatására és mintájára, tagjai között volt Franyó Zoltán, aki A Holnapnak is tagja volt. A holnaposok két irodalmi műsort is adtak Temesváron. Előbb Tibor Ernő tárlatán szerepeltek, ahol Nagy Mihály A Holnap hatásáról beszélt, Juhász Gyula a modern művészeti és irodalmi törekvéseket ismertette, Emőd Tamás pedig Dutka-verseket szavalt. (A Holnap Temesváron, Nagyvárad, 1909. jún. 29.).

A másik Matiné a Dél rendezte, itt Novák Rezső festőművész üdvözölte a váradiaikat, Nagy Mihály A Holnap céljairól beszélt és méltatta Ady jelentőségét. „Ezután Juhász Gyula következett. Ady Endre: Az ős Kaján c. versét szavalta el és különös előadásmódjával a közönség meleg ünneplését vívta ki. Juhász Gyula saját verseiből is adott elő (Athéne Parthenos, Giorgione, Beato Angelico és a Dante címűeket). Példátlan sikere volt, le sem engedték a pódiumról, újra kellett szavalnia és előadta még a Filológia, a Mercurio dala és az Eisler Fanny cipellője című költeményeit”. Szerepelt még Franyó Zoltán, Emőd Tamás, Vermes Ernő, Lengyel Ernő, Szávay Zoltán és Manojlovics Theodor is. (A Holnap Temesváron, Nagyvárad, 1909. júl. 1.)

8. Lengyel Menyhért 1909. szept. 18-án levelet írt Juhász Gyulának, hogy egy bizonyos Nyugat-tervről értekezni kíván vele. Ez a terv az volt, hogy a Nyugat elhatározta: közös matinét rendez A Holnappal Nagyváradon. A Nagyvárad és a Független Magyarország 1909. szept. 19-én közölte a hírt, hogy Juhász Gyula elvállalta a szervezést és Emőd Tamás segít neki. A Nyugat és A Holnap közös estjét 1909. okt. 3-án rendezték meg a Fekete Sas vigadó termében. Az eredeti tervtől eltérően nem Osvát Ernő, hanem Igotus nyitotta meg az estet, majd Kaffka Margit után „Juhász Gyula a csöndes görög derű és a halk szavú szomorúság költője tartott előadást a modern irodalmi törekvésekről. Az előadás élénk érdeklődést keltett, s a költőt zajosan megtapsolták.” Hatvany Lajos és Lengyel Menyhért után Ady lépett a pódiumra, két versét mondta el, a beszámoló csak a Hiába hideg a Hold címűt említi. Végül Reinitz Béla megenésített Ady-dalokat énekelt.

9. 1909. nov. 11-én A Holnap Aradon lépett föl. A matinét Manojlovics Theodor nyitotta meg, A Holnapról és az új irodalomról beszélt. Juhász Gyula itt nem lépett föl — valószínű, hogy nem is volt jelen —, verseit és Dutka írásait is Emőd Tamás adta elő. Szerepelt az esten Franyó Zoltán és Ady Endre is, az utóbbi prózát mondott el, de a közönség követelésére verseiből is előadott. (Az Ady-estély. „A Holnap” tagjai Aradon. Függetlenség, 1909. nov. 12.).

10. A Holnap 1909. dec. 19-i fölolvasó ülésén Juhász Gyula nincs jelen. Valószínű, hogy ekkor nem tartózkodott Nagyváradon. Az est a váradi Kereskedelmi és Iparkamara dísztermében volt, Nagy Mihály elnök üdvözölte a közönséget és még sok irodalmi matinéit ígért. Szerepeltek: Miklós Jutka, Emőd Tamás, Berkovits René és Dutka Ákos. Berkovits René, A Holnap társaság orvos tagja A költő keletkezése, tehetsége és fejlődése címmel tartott előadást. Sajnos ennek a szövege nem ismeretes. (A Holnap intim délutánja, Nagyvárad, 1909. dec. 21.) Feltűnő, hogy Juhásztól nem hangzik el semmi ezen a rendezvényen.

Nem szerepelt Juhász A Holnap szilveszteri műsorán sem, pedig ez a rendezvény az 1909-es év sikereit akarta megkoronázni. Itt sem olvastak föl tőle semmit. Úgy látszik, hogy az év végére valami feszültség volt Juhász és A Holnap más tagjai, vezetősége között. A szilveszteri rendezvény elszámolása körül kellemetlen vita zajlott, amelyben Juhász nem vett részt.

11. A szegedi Paletta festőinek váradi tárlatára (nyilván Juhász Gyula ösztönzésére) A Holnap irodalmi műsort tervezett. Az irodalmi fölolvasásra 1910. febr. 6-án került sor, de nem az eredeti tervek szerint. Bár hirdették, hogy Ady és Dutka megzenésített verseit is előadják (a zeneszerző Farkas Ödön), de végül csak Juhász Gyula szerepelt, Komjáthy Jenőről tartott előadást, Étsy Emília váradi színésznő pedig Juhász-verseket adott elő. (Juhász előadása: JGyÖM 5. 356—359. l.) A tárlaton szereplő festők: Nagy Sándor, Juhász Árpád, Kriesch Aladár, Szöri József, Undi Paula, és Novák Sándor.

12. Valószínű, hogy A Holnap utolsó irodalmi matinéja 1909. szept. 4-én volt a nagyváradai Művészházban. A műsorban Sarkadi Klári színésznő, Emőd Tamás és Juhász Gyula szerepeltek.

Vág Sándor a már idézett tanulmányában összefoglalta azokat az írásokat, melyek a szegedi lapokban A Holnap mozgalomról szóltak. Egy azonban elkerülte a figyelmét, pedig ez nem is akármilyen írás volt és nem is akárki írta, mondta. Tömörkény István nyilatkozatáról van szó. Tömörkény ekkor a Dugonics Társaság főtítkára volt és a főtítkári jelentésbe szötte bele a modern magyar irodalomról szóló nyilatkozatát. Idézzünk ebből néhány részt: „A cél a nemzetet egységessé tevő magyar nyelv ápolása és fejlesztése, a magyar közművelődés szolgálata. Minden, ami ebben az irányban történik, hasznos munka, ha éppen nem egy úton járnak is. Minden törekvésnek megvan a jogosultsága. A ma csak a tegnaptól fejlődhetett és csak a mából lehet a holnap. Éppen ezért nem is látjuk annyira szomorúnak vagy ijesztőnek az úgynevezett modern irodalmi törekvéseket...” Tömörkény még hosszan medítál az új és régi kapcsolatáról, itt is leírja kedvenc esztétikai szólását: nem az a szép, ami szép, hanem ami tetszik, az a szép. Nyilatkozatának érdekessége, hogy mérsékelt véleménye nem elutasító mint a konzervatív irodalmi köröké. A nyilatkozat új vonását mutatja Tömörkény irodalmi nézetének.

Mihály Ilia

SZEGEDINER UNTER DEN MITGLIEDERN DES LITERARISCHEN KREISES „HOLNAP“ („MORGEN“)

Der Verfasser deckt im Vergleich zur bisherigen Fachliteratur wichtige und interessante neue Angaben auf über das Schaffen des literarischen Kreises „Holnap“ und vor allem über die Rolle von Gyula Juhász. Der Autor durchblickte mit Hilfe der Artikeln der zeitgenössischen Nagyvárad, Arader Presse und anderer Quellen die Vorlesungen, Matinées, die in ihrer Zeit nicht nur inhaltlich neu und modern waren, sondern waren als Veranstaltungen auch in ihrer Form neu.